

considerant rerum existentiam, quatenus est fundamentum, cur res tamquam existentes sint cognoscibiles, et hoc sensu ratione prior est veritas existentiae pro aliqua temporis differentia, quam eiusdem intuitio; proindeque res non ideo sunt, quia videntur; sed quia aliquando sunt, ideo ab aeterno videntur.

Post haec omnia manifestum esse puto, illius sententiae, « res omnes sunt divinae aeternitati praesentes, » non hanc posse admitti interpretationem, ut intelligatur coexistentia rerum ab aeterno. Sed supposita veritate, quod res quando sunt, coexistunt aeternitati modo supra explicato, dissidium totum ad hoc revocatur: utrum dicendum sit, praesentiam rerum in aeternitate nihil esse aliud, quam quod res cognoscuntur a Deo cognitione aeterna, in qua nulla est successio; an potius loquendum ita sit: illud ipsum esse actuale, quod secundum realem existentiam incipit in tempore, secundum cognoscibilitatem suam ab aeterno subest divinae intuitioni. Si illi, qui primo modo loquuntur, simul defendunt,

determinatam habet; et hoc modo super illud fertur intuitus divinae cognitionis » ibid. ad 1. « Intuitus divinae cognitionis fertur ad rem, secundum quod est in sua praesimalitate, prout est iam determinata ad unum, et ulterius quantum ad hoc non potest variari. Si autem res ipsa aliam dispositionem accipiat, illa iterum erit eodem modo divinae visioni subiecta, et sic scientia Dei nullo modo variabilis est » ibid. a. 13. Igitur docet Angelicus, quando agitur de visione Dei infallibili et aeterna declaranda praesertim quoad actiones procedentes a causis secundis non a priori determinatis ad unum, sed sese libere determinantibus ad alterutrum, non satis esse considerare ideas practicas et effectrices sive rationes aeternas in Deo; sed oportere habere prae oculis aeternum Dei intuitum super omne tempus, quo constituitur praesentia rerum secundum esse cognoscibile in aeternitate. Hic est sensus clarissimus illius loci, quem nonnulli cum Didaco Alvarez l. c. ad non intelligibilem coexistentiam omnium rerum cum aeternitate detorserunt. Locus habet ita: « Omnia quae sunt in tempore, sunt Deo ab aeterno praesentia, non solum ea ratione, qua habet rationes rerum apud se praesentes, ut quidam dicunt, sed quia eius intuitus fertur ab aeterno supra omnia, prout sunt in sua praesimalitate. Unde manifestum est, quod contingentia infallibiliter a Deo cognoscuntur, in quantum subduntur divino conspectui secundum suam praesimalitatem, et sunt futura contingentia suis causis proximis comparata » 1. q. 14. a. 13. cf. in 1. dist. 38. a. 5.

res contingentes et nominativi actus liberos non cognosci a Deo ab aeterno, quatenus sunt in se ipsis, sed quatenus Deus comprehendit totam efficaciam cause, ut nonnullis placuit; discrimen inter priorem et posteriorem sententiam esset reale; si vero conceditur, quod nos infra demonstrabimus, ipsum esse actuale adeoque etiam actum contingente et liberum in se cognoscibilem esse obiectum divinae intuitionis ab aeterno, quia ab aeterno verum est, hunc actum pro tali tempore existere; discrimen inter utramque sententiam illam evadit verbale, et lis tota erit de modo loquendi. Non potest tamen negari, secundum dicendi modum esse longe clariorem et distinctiorem, quem etiam s. Thomae familiarem esse in nota praecedenti vidimus, ubi non actum primum indeterminatum sed actum secundum iam determinatum cause contingentis ac liberae obiectum huius divinae visionis esse docet.

THESIS XXXIII.

Divina immensitas est eminentia Dei supra relationes loci et spatii.

« Sicut aeternitas se habet ad tempus, ita ad locum et spatium se habet immensitas divina. Haec igitur non solum tamquam omnipresentia Dei intelligenda est, sed tamquam eminentia divini Esse absoluti super omnem relationem loci et spatii; sicut aeternitas eminent super omnes relationes temporis. Secundum hanc notionem attributum immensitatis tum ex absoluta perfectione divinae essentiae intelligitur, tum ex directa doctrina Scripturarum deducitur. »

I. Sicut cuivis rei quovis modo duranti potest coexistere tempus sive successio rerum, ac propterea aeterno potest coexistere tempus in indefinitum; ita etiam cuivis existenti potest coexistere aliud ea relatione, quam dicimus praesentiam; et proinde ei qui in modo existendi per praesentiam est illimitatus, possunt alia esse praesentia seu potest ipse aliis esse praesens in indefinitum. Qui autem tales habet modum praesentiae, is merito dicetur immensus. Sicut ergo prima et obvia notio aeternitatis videtur concipi per comparationem ad coexistens tempus sine limite; ita notio

immensitatis primum sese offerens videtur concipi tamquam praesentia sine limite loci et spatii.

1º Consideremus immensitatem sub hoc conceptu, utrum ea sit perfectio et Deo absolute perfecto conveniat. Praesentia spirituum (spiritum enim esse Deum nunc merito possumus supponere) non est eodem modo, ut naturalis et empirica praesentia corporum. Quae habent partes extra partes seu quae extensa sunt, possunt naturaliter aliis extensis praesentia esse solum ita, ut singularum partium diversa sit relatio praesentiae, et ut pars parti et totum toti in illo spatio respondeat, quod ipsa extensione constituitur. Spiritus contra se totis (neque enim habent partes) possunt suam praesentiam exhibere pluribus simul, atque adeo etiam extensis et spatiis ita, ut spiritus totus sit in toto et totus in singulis partibus. Haec vero vis praesentiae sine dubio est perfectio aliqua in spiritu, eoque maior, quo ad plura extendatur vis sese praesentem exhibendi. In spiritu autem finito haec vis nec illimitata esse potest, sed necessario suos habet limites; nec fortasse quoad totam suam efficaciam semper est *in actu*, sed quadantenus solum *in potentia* esse poterit (cf. Suarez Metaphys. disp. 51. sect. 4. n. 32. sqq.). Huiusmodi autem limitationes omnes in spiritu infinito plane repugnant (1).

Itaque a) Deus substantia spiritalis infinite perfecta esse non potest, quin possit esse praesens aliis existentibus, quaecumque supponantur existere. b) In Deo spiritu infinito et actu puro non potest concipi vis praesentiae partim *in actu* partim *in potentia*; sed tota est semper *in actu*, quatenus est aliquid reale in Deo, cum realiter non sit aliud quam ipsa existens substantia intellectualis absolute per-

(1) « An creatus spiritus ad te collatus (Domine Deus) sit circumscriptus, ad corpus vero incircumscripturn? Nempe omnino circumscriptum est, quod cum alicubi totum est, non potest (naturaliter) simul esse alibi, quod de solis corporeis cernitur; incircumscripturn vero, quod simul est ubique totum, quod de te solo intelligitur. Circumscripturn vero et incircumscripturn simul est, quod cum alicubi sit totum, potest totum esse simul alibi, non tamen ubique, quod de creatis spiritibus cognoscitur » s. Anselm. Proslog. c. 13.

fecta, quae quidquid est, in actu est (cf. supra p. 310.) (1). c) Vis praesentiae non potest in Deo esse restricta ad aliquos limites, ultra quos Deus non sit praesens *actu*; sed est virtus absoluta, cui repugnat omnis limitatio, seu Deus formaliter ut *substantia praesens* est virtus et perfectio absoluta sine limite etiam in ratione praesentiae. Ergo sine dubio immensitas sub hoc conceptu, quod Deus intrinsecus determinatus est ad intimam praesentiam in omnibus existentibus in indefinitum, est perfectio inclusa in absoluta perfectione Dei.

Bene autem advertatur ad praecavendam ambiguitatem, praesentiam dici posse duplum, primo quidem, ut connotat creaturam realiter coexistentem. Hoc modo omnipraesentia est attributum relativum ad extra, et ratione termini contingentis non nisi ex hypothesi necessaria; in hypothesi autem creaturae existentis, necessario consequitur omnipraesentia relativa ex absoluta perfectione entis (cf. supra p. 265. 266. 320.). Nos autem non de relativo sed de absoluto attributo nunc agimus. Itaque secundo praesentia potest intelligi, ut est perfectio absoluta in Deo. Hoc modo est ipsum absolutum *Esse* divinum illimitatum in praesentia, quam nos declaramus per adsignificationem coexistentialiae solum possibilis creaturarum in indefinitum. De hac igitur *praesentia* seu melius *adsentia absoluta* (cf. Suarez Metaphys. disp. 30. sect. 7. n. 35.) nunc solliciti, eam dicimus esse divinam immensitatem, per quam Deus ita existit, ut nulla creatura sit possibilis, nullus possibilis locus, nullum possibile spatium, quibus Deus si creata illa ubiquecumque et quantacumque existerent, non esset intime praesens absque ulla sui mutatione. Cf. Anselm. Monolog. c. 23.

In hac, quam modo dedimus, notione immensitatis Dei forte conquiescere possemus, quin quaereremus ulterius, *quid ea sit*. Re tamen vera hanc notionem esse imperfectissimam, quisque facile sentit. Explicatio enim fere repetitur ex relatione rationis ad creaturas possibles vel, quod perinde est, ad loca et spatia possibilia (spatium imagina-

(1) Hoc ipsum alio modo dici solet: si Deus non esset ubique praesens *actu*, posset moveri h. e. mutari.

rium dicunt); fundamentum autem huius relationis, quod solum propriè est attributum absolutum immensitatis, manet obscurissimum. Imo periculum est, ne (quemadmodum s. Augustinus sibi adhuc iuveni contigisse narrat Confess. VII. 5.) immensitatem ex hac explicazione concipiamus velut infinitam quandam extensionem et diffusionem; similiter ac proclivis est error, quo aeternitas concipitur velut infinitum tempus et infinita successio, dum ea explicatur per relationem rationis ad tempus possibile (sive imaginarium, ut aiunt). Poterit quidem hic error iudicii vitari adiuncta negatione, non esse immensitatem per modum diffusionis, sicut aeternitas non est per successionem; conandum tamen est, ut si fieri potest, conceptum immensitatis informemus paulo expositorem, ex quo rationen ipsam intelligamus, cur ea nec sit nec esse possit diffusionis et extensionis instar.

2º Quando cogitamus obiectivam veritatem in ordine metaphysico, seu quod idem est, quando cogitamus leges absolute necessarias, quibus subest et regitur, quidquid est vel esse potest, facile intelligimus eas veritates sive leges ontologice priores esse et independentes ab omnibus relationibus loci et spatii; contra vero locum et spatium iis legibus subesse et illis regi (1). Quia igitur illa independentia ab huiusmodi relationibus nobis est immediate evidens, ipsam quaestionem iudicamus absurdam, utrum hic vel illic, utrum etiam extra huius universi fines et spatia aequa verum sit e. g. idem non posse simul esse et non esse, aequalia aequalibus addendo effici summas aequales etc. Scilicet veritates necessariae et essentiae per se spectatae sunt exemptae ab omnibus loci relationibus, iisque constat sua propria ratio, etiam ubi nullus sit locus, nullum spatium, nihil quod dicatur *hic* aut *illic*. Si autem est aliquis locus et aliquod spatium sane ratio veritatis etiam illic sibi constabit, non quasi veritas ad locum se moveret, vel in loco *circumscriptive* aut *definitive* esset; sed imo ideo veritatis ratio ubique eadem est, quia in se ipsa independens est a limitibus omnibus localibus. Iam vero quis non videt, ae-

que esse absurdum in quaestionem vocare utrum ea, quae est *ipsa veritas* et radix ac fundamentum omnis veritatis, hic sit vel illic? Est *ipsa veritas* (*η ἀυτός ληγεια*) ontologice prior omni eo, quod dicitur *hic* vel *illic*; omnis locus, omnis situs, omne spatium non solum in realitate sua, si quam habet, sed in ipsa sua possibilitate ab ea pendet; et ideo ea est supra omnes et extra omnes huiusmodi relations. « Et respexi alia, et vidi tibi debere, quia sunt; et in te cuncta finita, sed aliter non quasi in loco, sed quia tu es omnitenens manu veritate » s. Aug. Confess. VII. n. 21. Quare si nullus est locus et nullum spatium et nulla creatura, *ipsa veritas* in se est: « ante omnia Deus erat solus; ipse sibi et mundus et locus et omnia » Tertullian. cont. Prax. c. 5. Cum autem cogitatur locus et spatium et quaelibet creatura, non potest mente concipi existens alicubi, nec potest existere alicubi, quin illuc etiam sit *ipsa veritas* Deus; non quasi *veritas* Deus per aliquam mutationem alio iam modo existeret quam antea, vel illic esse inciperet, ubi antea non erat; sed mutatio facta est in re creata, in loco vel in spatio, quae antea non erant. Antea nullum erat *hic* et *illic*; dum autem sunt, non possunt esse nisi in Deo et cum Deo. Deus itaque nusquam est *localiter* (situ, circumscriptione, limitatione ad aliquod *ubi*, extra quod non sit); sed ubique est, sicut veritati et sapientiae convenit et ex intima sui ratione necessarium est. « Non parum apprehendisti, si hoc tibi de eo (Deo) compertum est, quod nusquam sit, qui non excluditur loco. Suo autem illo sublimi et incomprehensibili modo, sicut omnia in ipso, sic ipse in omnibus est » s. Bernard. Consid. V. c. 6.

Quoniam ea omnia, quorum nos existentiam intuemur, secundum categorias spati et temporis (*ποιοι και ποτε*) conspicimus, ipsorumque spirituum creatorum praesentia intra certos limites et ad locum intelligibilem restricta est, ut ait Damascenus (Fid. orthodox. II. 17.), oritur nobis magna difficultas concipiendi existentiam exemptam ab omnibus hisce relationibus. Hanc autem superandi nulla aptior, nulla rei ipsi magis propria ratio excogitari posse videtur, quod Augustinus longis meditationibus expertus est, quam ut

(1) Eadem etiam valerent de tempore, ut facile per se patet.

Deum cogitemus secundum quod est Veritas et Sapientia.
« Ne igitur quasi spatiose magnitudine opinemur Deum per euncta diffundi, sed ita potius, sicut est magna sapientia » August. ep. 187. ad Dardan. c. 4. n. 11. « Numquid enim nihil est veritas, quoniam neque per finita neque per infinita locorum spatia diffusa est? Et clamasti de longinquo: imo vero Ego sum qui sum » Id. Confess. VII. c. 10. cf. contr. epist. Manichaei cc. 15-19.

II. Secundum hanc autem rationem conceptu immensitatis iam constituto, eiusdem immensitatis veritas ex ipsa infinita Dei perfectione consequitur, non solum eo quod ipsa virtus praesentem se exhibendi perfectio est simpliciter, et ideo Deo sine limitatione et in actu, sive ipsa praesentia illimitata necessario competit, ut superius dictum est; sed etiam immediate ex formali ratione, quod Deus est ipsum *Esse absolutum*, *absoluta veritas et sapientia et potentia substantialis*.

1° Est evidenter absurdum, ipsum *Esse absolutum*, ipsam veritatem et sapientiam vel cogitando concipere subiectam quibusvis loci et spatii relationibus, ita ut intra determinatos limites esse possit, ultra quos non sit amplius ipsum *Esse*, ipsa veritas et sapientia et potentia. Ilsa *absoluta veritas et sapientia et potentia activa, absoluta virtus et ἐνεργεία* eo ipso quod est, exempta est ab omnibus limitationibus localibus, et nupiam esse potest ut aliquid definitum loco, ultra quem non sit; et ubique est ut supra et ultra omnem locum, locus autem et spatium et creatura quaecumque, si est, in ipsa *absoluta virtute* est, nec haec alicubi absens concipi potest.

Hinc patet a) absurdum fuisse et miserrimum lusum imaginationis, dum veteres haeretici nonnulli, recentius vero Augustinus Steuchus Eugubinus, et Calvinianus Vorstius (vid. Petav. I. III. c. 7.) Deum non essentia, sed solum potentia et operatione ubique esse docebant. An ipsa veritas, ipsa sapientia, ipsa virtus *absoluta* nescio quod punctum mathematicum iis esse videbatur, ex quo operationes tamquam radii ex sole egredi fingendae sint? Infertur b) ex doctrina tradita, virtutem *absolutam* non posse

concipi alicubi operantem, ubi non est ipsa eius essentia et substantia. Hoc autem theorema necessario consequitur ex eo, quod intrinsecus repugnat naturae illius, qui est ipsa *absoluta virtus*, ut alicubi sit absens: atque ita subiectus limitationibus loci aut spatii, quin opus sit appellare ad illud effatum, quod saepe principii instar adhiberi solet: « non datur actio in distans. » Hoc enim principium universim de actione intellectum saltem non est evidens, et a pluribus gravibus theologis negatur vel in dubium vocatur cum Scoto, Gabriele Biel, Valentia, Vasquezio, Franc. de Lugo aliisque (1). Itaque actio divina in distans non datur nec concipi potest, quia nihil est nec concipi potest a Deo distans, ut probavimus; illationem vero non urgemos, qua multi iuxta axioma enuntiatum immensitatem deducunt ex eo, quod Deus ubique operatur vel operari potest.

(1) Ex ipsa intestina perfectione divinae essentiae, ut ex omnibus nostris argumentis patet, theologicè haereticum et philosophice absurdum est, quidquam posse existere distans a Deo aut cui Deus intime praesens non operetur; sed id quod graves isti theologi in dubium vocant hoc unum est, an Stenches, Vorstius ceterique asserentes, Deum non *sua substantia* ubique praesentem esse sed tamen solo voluntatis omnipotenti imperio ubique operari, efficaciter convinci possint unico illo axiome de « contradictione actionis in distans, » praectione facta ab argumentis ex divinae essentiae perfectione lucentibus. Suarez conatur quidem illud argumentum tueri (Metaphys. disp. XXX. sect. 7.), sed nonnisi probabilibus suasionibus, nullatenus vero velut convincentem demonstrationem. Quam parum autem ipse tribuat praetenso axiomati patet ex eius tractatu de Incarnat. Part. I. disp. XXXI. sect. 7., ubi defendens Christi humanitatem operatam esse miracula etiam in distans, idque, ut ait, ex communi sententia ipsorum Thomistarum, generatim statuit: « nulla ostenditur repugnantia in hoc modo operandi, quia illa conditio, ut agens et passum sint simul, iuxta probabilem sententiam gravium auctorum non est simpliciter necessaria ad agendum etiam in agentibus naturalibus; et quamvis demus ex natura rei esse necessariam, tamen cum non sit per se neque intrinsece requisita in ipso principio agente neque in actione, nulla est ratio, cur etiam de potentia absoluta necessaria sit. » Nescio igitur, quo solidi fundamento nitatur nupera censura, « periculosum (bedenklich) esse in theologia, » eo sensu quo a Scoto ceterisque superius commemoratis doctoribus catholicis factum est, negare vim ac valorem principii de repugnantia actionis in distans, etiam ubi de divina et *absoluta potentia* agitur.

2º Dei immensitatem et cum ea intime nexam omnipresentiam in catholicae fidei doctrina contineri, ex universalis ecclesiastica praedicatione manifestum est. Patrum doctrina non modo dogma ipsum comprehendit; sed etiam explicationem dogmatis paulo ante a nobis propositam distincte complectitur, ut ex illis non modo *an sit*, sed etiam *quid sit* divina immensitas, quantum in hac nostra caligine concessum est, intelligere possimus. Ne longiores simus, Patrum declarationes apud Petavium l. III. c. 7-10. legantur, ex quibus unusquisque confirmatam videbit nostrae thesis probationem, quae ut non aliud sit quam doctrinae Patrum commentarius, operam dedimus.

Ad Scripturas quod attinet, in iis accommodate ad nostrum intelligendi modum Dei immensitas ea fere ratione per oppositionem ad limites loci et spatii describitur, qua aeternitas eximitur a limitationibus temporis. a) Sicut aeternitas exprimitur eo, quod Deus dicitur esse quovis tempore et ante omne tempus; ita immensitas explicatur per Dei praesentiam in omni loco et spatio, cuius universitas dici solet « coelum et terra, » una cum declaratione, Deum nullis spatiis comprehendi. « Coeli et terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat.... Quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus » Act. XVII. 24. 27. 28. « Numquid non coelum et terram ego impleo? » Ier. XXIII. 24. « Ergone putandum est, quod vere Deus habitet super terram? Si enim coelum et coeli coelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec, quam aedificavi? » 3. Reg. VIII. 27; 2. Paral. VI. 1. « Excelsior coelo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura eius, et latior mari » Iob. XI. 8. Pariter b) sicut aeternitas exprimitur eo, quod in Deo dicitur omne tempus, praeteritum, praesens et futurum esse unum, ac proinde differentia et successio temporis negatur; ita declaratur immensitas eo, quod prae divina praesentia longinquum et propinquum in spatio unum est, ac consequenter prae illo differentia locorum et spatii nulla est. « Putasne, Deus e vicino ego sum, et non (etiam) Deus de longe? Si occulta-

bitur vir in absconditis, et ego non video eum? » Ier. XXIII. 23. « Si ascendero in coelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si.... habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me » Ps. CXXXVIII. 8. « Deus in coelo sursum, et in terra deorsum » Ios. II. 11. Denique c) sicut aeternitas exprimitur eo, quod divina duratio nec initium habet nec finem; ita immensitas exhibetur, eo quod divina praesentia nullum habet terminum. « O Israel quam magna est domus Domini, et ingens (επιμηκης) locus possessionis eius. Magnus est et non habet finem, excelsus et immensus » (μεγας και ουκ ἔχει τελευτην, υψηλος και ἀμετρητος) Baruch III. 25.

THESIS XXXIV.

Deus adest creaturis omnibus secundum essentiam, praesentiam et potentiam.

« Immensitas divina cum adsignificatione existentium creaturarum est omnipraesentia, in qua non sine fructu doctores haec tria distinguunt, quod Deus intime adest omnibus creaturis per essentiam, itemque multiplice modo diverso per praesentiam et potentiam. »

Ad complendam doctrinam in thesi superiori expositam, hic spectamus attributum absolutum immensisatis secundum suam relationem rationis ad extra sive secundum coexistentiam rerum, quae sint in loco et spatio, aut quomodo cumque existere dicantur.

De coexistentia omnis loci et omnis spati et omnis creaturae (1) apud Deum et in intima praesentia Dei post ex-

(1) « Cum constet, eandem summam naturam non magis esse in omnibus locis, quam in omnibus que sunt, non velut quae continetur, quae penetrando cuneta continet; cur non dicatur esse ubique hoc sensu, ut potius intelligatur esse in omnibus, quae sunt, quam tantum in omnibus locis, cum hunc intellectum et rei veritas exhibeat, et ipsa localis verbi proprietas nequaquam prohibeat? Solemus namque localia verba saepe irreprehensibiliter attribuere rebus, quae nec loco sunt, nec circumscriptione locali continentur, velut si dicam, ibi esse intellectum in anima, ubi est rationalitas » s. Anselm. Monol. c. 23. Notanda haec sunt potissimum ratione praesentiae Dei in creaturis spiritualibus.